

Stanisław Pigoń

Gdzie się urodził autor "Piśmiennictwa polskiego"? : na marginesie ostatniej publikacji o Wacławie Aleksandrze Maciejowskim

---

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 53/1, 217-222

1962

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

STANISŁAW PIGOŃ

GDZIE SIĘ URODZIŁ AUTOR „PIŚMIENICTWA POLSKIEGO”?
NA MARGINESIE OSTATNIEJ PUBLIKACJI O WACŁAWIE ALEKSANDRZE
MACIEJOWSKIM

W wydawnictwach Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego uka-
zała się nie tak dawno książka Stanisława Borowskiego *Maciejowskiana*¹. Zatrzymamy przy niej na chwilę uwagę. Przypomina ona autora,
którym nasi historycy literatury nie zajmowali się za wiele. Publi-
kacja ta urażać może samym tytułem. Mniejsza o niezbyt szczęśliwy
makaronizm: „Maciejowskiana”. Przykrzejszy jest oczywisty chyba
błąd w podtytule: „Materiały do biografii”, boć w tomie nie ma ani
jednej pozycji o charakterze biograficznym. Miało być chyba: „do bi-
bliografii”, skoro takim tylko materiałem bibliograficznym tom został
wyłącznie wypełniony. Podaje on, poza przedmową, 660 pozycji biblio-
grafii podmiotowej i 180 przedmiotowej.

I co do tej bibliografii można by wysunąć niejedno zastrzeżenie;
fachowy recenzent miałby tam sporo do wytknięcia, zarówno co do
sposobu podawania pozycyj², jak i co do stopnia kompletności. Co zaś
nas tu, polonistów, szczególnie dotyka, to fakt, że bibliograf nie wyno-
tował wszystkich artykułów Maciejowskiego odnoszących się do historii
literatury. Brak tam np.: *Nauki i sztuki piękne w Polsce aż do Kazi-*

---

¹ S. B o r o w s k i, *Maciejowskiana. Materiały do biografii Wacława Aleksan-
dra Maciejowskiego*. Wrocław 1959. Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, s. 109.
„Śląskie Prace Bibliograficzne i Bibliotekoznawcze”, 6.

² Nie wiem, czy to jest poprawnie, że te same pozycje (listy) są dwukrotnie
brane w rachubę i numerację. — Recenzyj M a c i e j o w s k i e g o lepiej by było
nie mieszać z jego artykułami, ale umieszczać osobno na końcu każdej grupy rocz-
nej. — Uderza, że dzieło wykończone we Wrocławiu podaje jako pozycję z Bibl.
ZN im. Ossolińskich: „650. Autografy W.A.M. Rps 5427/III, 9871/III” (s. 76). Co to
za autografy? Czy bez większego zachodu nie można by ich bliżej określić?
Skoro dwa, dlaczego stanowią jedną pozycję? — Tadeusz Grabowski a Tadeusz
Stanisław Grabowski to dwaj różni autorzy itp. — Przy pozycji 169 można dodać,
że artykuł Mickiewicza o *Piśmiennictwie* został ogłoszony w „Czasie” przez
E. M. Pola, a rękopis jego znajduje się w Muzeum Mickiewicza w Warszawie.
Pisany jest ręką, jak się zdaje, A. C h o d ź k i, a więc został mu przez Mickie-
wicza podyktowany.

*mierza W[ielkiego]; O pismach Jana Kochanowskiego; Postęp historii literatury polskiej i krytyki po wyjściu „Piśmiennictwa polskiego”*³. W ostatnim artykule czytamy m. in., że Maciejowski polemizował z jakimś W. Grochowskim, broniąc swego sądu o Kochanowskim i Klonowiczu. Takiego autora w wykazie bibliografii przedmiotowej nie znajdujemy. Chodzi tu wszelako zapewne o Wojciecha (Alberta) Potockiego, na którego artykuł polemiczny (nb. również tu nie odnotowany) *S. Klonowicz i J. Kochanowski*⁴ Maciejowski dwukrotnie replikował.

Z pozycji tych dotkliwie jest zwłaszcza przeoczenie ostatniej. Jest ona ważna. Odpierając zarzuty Władysława Nehringa i Lucjana Tomasz Rycharskiego, krytyków, którzy wysuwali zastrzeżenia przeciwko jego dziełu, umieścił tam Maciejowski dłuższy ustęp autobiograficzny, mogący się w pewnej mierze przyczynić do wyjaśnienia niektórych zamąconych szczegółów jego życia.

Sprawą sporną jest zarówno rok urodzenia Maciejowskiego (1792, 1793, 1794?), jak i miejsce. Co do roku sprawa przytrudna, ale o ustalenie miejsca urodzenia można się pokusić bez większego ryzyka. Niby to aż cztery miasta wchodzi tu w rachubę: Piotrków, Kalwaria w Augustowskiem, Kalwaria Zebrzydowska, Cierlicko na Śląsku Cieszyńskim. Ale proces między nimi nie będzie długi.

Przede wszystkim atoli powiedzieć trzeba, że sprawcą bałamuctwa jest sam zainteresowany; na temat czasu i miejsca swego urodzenia wypowiadał się Maciejowski parokrotnie w słowie i w piśmie, niestety, coraz to inaczej. Każdą tedy z kursujących wiadomości, trzeba z osobna krytycznie rozpatrzeć, zważyć jej zasadność, wyeliminować zaś zaraz u wstępu tę, której w ogóle brak uzasadnienia.

Kalwaria w Augustowskiem weszła tu w paradę nie wiadomo na jakiej podstawie. Kto wie, czy nie z wiotkiego domysłu Bronisława Chlebowskiego w *Słowniku geograficznym*⁵, skąd ją przejął anonimowy nekrologista w „Ateneum”⁶, dodając od siebie chyba rok urodzenia 1793. Ani tu, ani tam niczym informacji tej nie poparto. Tę miejscowość możemy tedy spokojnie skreślić z listy.

Za Piotrkowem świadczą dwa dokumenty.

Najpierw notatka w *Album Universitatis Cracoviensis*. Pod datą 10 kwietnia 1812 zapisano tam, że się imatrykułuje „*Venceslaus Ma-*

³ Oto kolejno miejsca ich druku: „Kwartalnik Naukowy”, 1836, t. 4, s. 137—158. — „Muzeum Domowe”, 1839, t. 1, s. 121—132. — „Tygodnik Wielkopolski”, 1872, nry 36—37.

⁴ W. Potocki, *S. Klonowicz i J. Kochanowski*. „Pielgrzym”, 1842, t. 1, s. 262 n.

⁵ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*. T. 3. Warszawa 1882, s. 711.

⁶ „Ateneum”, 1883, t. 1, s. 577.

ciejowski, civis, Polonus”, mający lat 20. Jako miejscowość podano: „Petricovia, departamentum Caliscence, districtus Petricoviensis”⁷. Czy to miejscowość urodzenia, czy zamieszkania?

Z *Album* nie wynika, że zapisu dokonano opierając się na metryce; dokładnej daty urodzenia w ogóle nie podano. Podstawą wpisu było raczej świadectwo szkolne, a Maciejowski przyjechał rzeczywiście z Piotrkowa, gdzie ukończył gimnazjum. Informację o Piotrkowie jako miejscu urodzenia potraktujmy więc na razie jako *dubium*; rok natomiast 1792 wydać by się mógł bardziej uzasadniony, niewątpliwie tak podany był w świadectwie szkolnym.

Za Piotrkowem też mówi powtórnie: *curriculum vitae* z r. 1823, wygotowane przez Maciejowskiego dla Komisji Oświecenia w związku z zabiegami o katedrę w Uniwersytecie Warszawskim⁸. Ale i to źródło niewiele waży. Łatwo wskazać, że i dlaczego Maciejowski informował tam bałamutnie. Było to przecież w Warszawie Konstantego i Nowosilcowa. Urodzenie się w obcym państwie mogłoby niewątpliwie stanowić przeszkodę przy zabiegach kandydata, toteż rozumielibyśmy, gdyby je Maciejowski umyślnie zasłonił.

Że informacja o Piotrkowie jako miejscu urodzenia jest fałszywa, widać choćby stąd, iż według tegoż *curriculum vitae* już ojciec kandydata rzekomo „sprowadził się z Krakowskiego w okolice Piotrkowskie”. Wiemy tymczasem, że ojciec odumarł Wacława Aleksandra we wczesnym dzieciństwie, i to w Galicji. W Piotrkowie zaś mieszkał brat starszy Wacława, Józef Maciejowski, profesor tamtejszej szkoły pijarskiej.

Wiadomość o Cierlicku jako miejscu wystawienia metryki chrztu Maciejowskiego występuje wcześniej. Podał ją, mając jakoby informację od niego samego, Adam Rościszewski⁹ (co prawda, nazwę miejscowości podał: Cierlice pod Cieszynem). Za Rościszewskim powtórzył ją Adam Niemirowski¹⁰. Wiadomość sprawdził u źródła Jan Bystron, który dotarł do proboszcza w Cierlicku i wy dostał ową metrykę. Okazało się, że w Cierlicku ochrzczono 10 września 1792 Wacława Michała Macie-

⁷ *Album Universitatis Cracoviensis*, poz. 68. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, S. I—417.

⁸ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski. (1816—1831)*. T. 2. Warszawa 1912, s. 337.

⁹ A... [W. A. Rościszewski], *O życiu i pismach Wacława Aleksandra Maciejowskiego*. „Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich”, 1843, t. 5, s. 172.

¹⁰ A. Niemirowski, *Wacław Aleksander Maciejowski. Nekrolog*. „Kłosa”, 1883, nr 921.

jowskiego, syna Józefa, byłego oficjalisty na dworze Harasowskich, i Katarzyny z Wojnarów¹¹.

Już po artykule Bystronia tę samą wiadomość podał Ernest Sulima Świeżawski¹², wyraźnie się powołując, że ma ją od samego Maciejowskiego, który mu podyktował krótką autobiografię.

Dość tego było, by wersja o śląskim pochodzeniu Maciejowskiego przyjęła się prawie powszechnie. Podtrzymał ją Ignacy Tadeusz Baranowski¹³, z drobnym zawahaniem się powtórzył Korbut; mniej więc już dziwi, że dość zgodnie przyjęto ją na Śląsku¹⁴. Podtrzymuje ją wreszcie, choć nie bez zastrzeżenia, także autor przedmowy do wymienionej tu ostatniej publikacji.

Dokument wydobyty przez Bystronia od proboszcza cierlickiego nie rozstrzyga atoli jeszcze sprawy. Według wszelkiego prawdopodobieństwa metryka owa dotyczy kogo innego. W Cierlicku ochrzczono w 1792 r. Waclawa Michała, a naszemu uczoneму było Waclaw Aleksander. Tam matką była Katarzyna z Wojnarów, tutaj Katarzyna z Wojnarowskich. Ojcem tamtego był Józef, naszego rodził Kazimierz. Wiemy o tym z *curriculum vitae* starszego syna, następnie od Rościszewskiego, wreszcie od samego Waclawa Aleksandra. Nie należy zatem mieszać tych dwóch Maciejowskich, choćby nawet byli urodzeni w tym samym roku.

Oczywiście pozostaje zagadką nie rozwikłaną, skąd Maciejowski zaśłyszał o Cierlicku? Bo że od niego wyszła bałamutna wiadomość, jakoby się tam urodził, to nie ulega wątpliwości. Dwom ludziom sam o tym mówił, i to w okolicznościach różnych. Zdani jesteśmy tylko na domysł: może Waclaw Michał i Waclaw Aleksander to bracia stryjeczni? Maciejowscy szli w świat za chlebem. Może więc Józef, ojciec Waclawa Michała, z Kalwarii właśnie trafił do Cierlicka? Może go tam bratanek odwiedził?

Na Kalwarię Zebrzydowską jako na miejsce urodzenia Waclawa Aleksandra wskazuje pośrednio brat Józef; podaje on, że rodzice „mieli dzierżawę w Radzichowie” w Galicji. Jeszcze wyraźniej mówi o tym

¹¹ J. Bystroń. *Waclaw Aleksander Maciejowski — Ślązak*. „Gwiazdka Cieszyńska”, 1883, nr 19.

¹² E. S. S. [E. Sulima Świeżawski], *Waclaw Aleksander Maciejowski*. (1793—1883). W wydaniu zbiorowym: *Złota przędza poetów i prozaików polskich*. T. 2. Warszawa 1885, s. 558.

¹³ Zob. *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej*. T. 7. Warszawa [1913], s. 478.

¹⁴ Zob. artykuły w „Zaraniu Śląskim”: J. Zahradnik, *Czy Waclaw Maciejowski był Ślązakiem?* (1930, z. 2, s. 70—73). — L. Brożek, *Jeszcze o W. A. Maciejowskim* (1930, z. 3, s. 143—146). — W. Olszewicz, *Jeszcze o W. A. Maciejowskim* (1932, z. 4, s. 220—222).

sam Waclaw Aleksander. We wspomnianym artykule jego w „Tygodniku Wielkopolskim” czytamy, że „pierwsze początki nauk powziął w Kalwarii w powiecie wadowickim”.

Blisko miasteczka tego posiadali rodzice moi maleńką realność wiejską, zwaną Bukówka. Tę po śmierci ojca sprzedawszy, moja matka weszła w powtórne związki małżeńskie z Antonim Kowskim, niegdyś konfederatem barskim, a wówczas pisarzem miejskim kalwaryjskim¹⁵.

Ściśle zaś biorąc, i owo *curriculum vitae* z 1823 r. zdaje się pośrednio świadczyć o tym samym. Autor mówi tam wyraźnie, że rodzina jego wywodzi się „z Krakowskiego”, tyle że już ojciec miał się jakoby przenieść stamtąd do Piotrkowa.

Najwyraźniej atoli wychodzi ta sprawa we wczesnym *curriculum vitae* Waclawa Aleksandra, pisanym około r. 1815, jak się zdaje, dla Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie Maciejowski pełnił od r. 1814 obowiązki lektora języka polskiego. Podał je do druku Włodzimierz A. Francew w artykule *Počátký vědecké činnosti W. A. Maciejowského*, w roku 1928. Tego dokumentu polscy biografowie Maciejowskiego dotąd nie uwzględniali, a on tymczasem sprawę rozstrzyga. Czytamy tam:

*Ego Venceslaus Alexander Maciejowski natus sum Calvariis (quod oppidulum militare est in palatinatu Cracoviensi), anno 1794, patre Casimiro Maciejowski. Prima elementa litterarum absolvi in patria urbe, postea vero, quum pater carissimus meus supremam obiisset diem, contuli me Petricoviam, ad fratrem meum Josephum, professorem Gymnasii [...]. Hac in schola usque ad sextam perveni classem [...]*¹⁶.

A zatem, jak sam Maciejowski podał w okolicznościach, w których nie trzeba się było ukrywać: urodził się on w Kalwarii w województwie krakowskim (najpewniej w owym przysiółku Bukówka) w r. 1792 czy 1794, uczył się w Kalwarii, potem, już jako sierota pod opieką brata w Piotrkowie, skąd dopiero przyszedł na uniwersytet do Krakowa pod czułą opiekę Bandtkiego. Już po roku przeniósł się do Wrocławia (1813).

Mogłoby kogo zaciekawić, czym się tłumaczą te wykrętasy i bałamuctwa autobiograficzne Maciejowskiego. Chcąc na to odpowiedzieć, poruszać by się trzeba całkowicie w świecie domysłów. Czy tu tylko przezorność polityczna wchodziła w grę? Zwodnicze informacje podawał on także wtenczas, kiedy był całkowicie już ustabilizowany, zostawał nawet pod osobną protekcją Paskiewicza.

¹⁵ W. A. Maciejowski, *Postęp historii literatury i krytyki po wyjściu „Piśmiennictwa polskiego”*. „Tygodnik Wielkopolski”, 1872, nr 36.

¹⁶ W. A. Francew, *Počátký vědecké činnosti W. A. Maciejowského*. W: *Z dějin východní Evropy a slovánství*. Sborník věnováný Jároslávu Bidlovi. Praha 1928, s. 324—330; por. s. 325.

Przypuścić by więc można jeszcze inny wzgląd. W *Album* uniwersyteckim zapisany został Maciejowski nie jako *nobilis*, ale *civis*; był zatem mieszczaninem. Może więc chodziło o to, żeby zacierając sprawę pochodzenia utrudnić zadanie kontrolne Heroldii Królestwa Polskiego? Próżno pytać.

Bądź co bądź, wersję o śląskim jakoby pochodzeniu Wacława Aleksandra Maciejowskiego wypada niechybnie odrzucić. Był Małopolaninem, nie Ślązakiem.